

ЛИЧНОТО ИМЕ – ВИЗИТНА КАРТИЧКА НА ЕПОХИ, ПОКОЛЕНИЯ И ЛИЧНОСТИ

Пенка Радева. *Личното име (между традицията и съвременността)*, В. Търново: ДАР-РХ, 2011, 112 с.

Човек не може да си избира сам родители, родина и собствено име. И ако етнонимът на носителите на български език е *българи*, то и антропонимичната им система *трябва* да е българска. В тази посока е редно да се анализират проучванията на Пенка Радева върху личните имена, събрани в сборника статии със сполучливото заглавие **Личното име (между традицията и съвременността), Велико Търново, 2011.**

Интересът на авторката към родната антропонимия ще наречем нейна „стара любов“, която, както самата тя споделя, започва през от 1985 година с известната на широката общественост книга „От А до Я. Имената на българите“ (в съавторство). През годините тя разширява и задълбочава наблюденията си, изчиства собствените си колебания, свързани с етимологията на някои лични имена, обработва огромно количество фактически материал, за да подплати изводите си и основателно да изгради не само собствени хипотези, но и да направи актуални препоръки към съответни държавни и обществени институции.

Радева умело води читателя по интересния път на българската именуваелна практика и му разкрива както някои същностни характеристики на личноименната система като цяло, така и някои по-частни въпроси, между които съвременните именуваелни тенденции, а също и конкретни проучвания върху женските лични имена в поезията на П. Р. Славейков; върху етимологията на личното име Биляна и статуса на звателните форми.

Със завиден лингвистичен усет авторката въвежда в обръщение семантически ясни и логически уплътнени термини: *имена-амулет*, *куриозитетни* и *псевдокуриозитетни имена*.

„*Имена-амулет*” са наречени „*защитните*” имена, имената с предпазващ ефект, които, както се утвърждава, „принадлежат към най-старинния антропонимичен пласт” и едва в по-ново време са ограничили употребата си (с. 36). За първи път в литературата по антропонимия е направена „примерна” класификация на имената амулет: *персоналнозащитни* и *фамилнозащитни*, които според естеството на защита авторката подразделя на *обобщено персоналнозащитни*, например *Гроздъо*, *Люцкан*, *Търсан* и под. и *конкретно персоналнозащитни*, между които *Вълко*, *Сипко*, *Шарка* и пр. В количествено отношение фамилнозащитните са по-малко на брой, но като цяло всички те са показно (демонстративно) защитни и „това ги превръща наистина в своеобразни невестествени амулет” (с. 43). Дали когато към именуването се пристъпи с познаване на традицията и с чувство за дълг пред предците „много от тези имена ще се възродят за нов живот”, както се надява авторката, ще покаже бъдещето.

Куриозитетни в терминологията на Радева са фрапиращите съвременния българин с отрицателната си натовареност предимно женски лични имена като *Клозета*, *Куртизанка*, *Проститутка*, но от този „анатемосан” списък, след задълбочен етимологичен анализ Радева категорично изважда *псевдокуриозитетни* антропоними, например *Гаменка* (от гр. *женитба*, а не от фр. хулиган), *Кона*, *Конка* „най-вероятно имат отношение към *Икона*, *Иконка*, *Икония* (по-вероятно от гр. икона – художествен каноничен образ на светец, отколкото от съществителното кон). Не можем да не се съгласим с Радева, че след като всяко поколение създава свой набор от непrestiжни имена, добросъвестният изследовател трябва да работи с еднозначна терминология и да има предвид, че „предизвикващото присмех днес, преди век е пораждало възхищение”.

Следват ли закономерните промени в българската личноименна система динамичните обрати в историята ни? Според авторката – не всички, не винаги и не задължително. Радева доказва, че антропонимичната ситуация у нас е такава, че нито създаването на славяно-българската федерация през втората половина на VII век, нито дори приемането на християнството са „разклатили” нравствените устои на славяните, които продължават да именуват поколенията с традиционните за тях лични имена с пожелателен характер. Ето защо имеобразователните основи

рад, брат, добр, драг, стан „не само продължили съществуването си успоредно с каноническите, но и в определени периоди (15 век) са имали превес над всички останали” (с. 47). Прави впечатление прецизното народопсихологическо обяснение за значението на името и за причините за избора му през епохата на робството. Високата честотност на *Петко, Кольо, Иван* се обяснява с желанието на поробения да се слее със сънародниците си, да се „прикрие” сред тях, името му да го приобщи към многото *Петковци, Кольовци, Ивановци*, а не да го индивидуализира. Но това се отнася за равнинните плодородни области с компактно турско население, докато в останалите райони личните имена на българите съхраняват своето славянско достояние.

Известно е, че по обективни причини в антропонимичната ни система най-късно се формират фамилните имена на българите. Началото на този процес се поставя през Възраждането. От проучването на Радева „Паралелни имена през Възраждането” става ясно, че точно тогава сред българската интелигенция е силно разпространена практиката на паралелните (успоредни, дублиращи, заместващи) имена. Тя се разпространява като осъзнат начин за приобщаване към по-високото културно-просветно положение на другите християнски народи, а „самото име се превръща в своеобразен белег за принадлежност на носителя си към по-престижна социална категория, без това да е съпътствано непременно от прояви на социален nihilизъм” (с. 63): *Гаврил Кръстевич* всъщност е Гандю Кад(т)юв Баков; кръщелното име на *Станислав Доспевски* е Зафир; създават се паралелни имена по сръбски и руски модел, докато гръцкият и румънският модел явно се осъзнават като непрестижни. Интересен е фактът, че този процес има своето противодействие – възвръщане към домашната традиция, т.е. двете противоположни тенденции се уравновесяват.

Картината на възрожденската ни антропонимична система в частта си собствени имена на лица жени се допълва от анализа на Радева върху „Женските лични имена в любовната поезия на П. Р. Славейков”. Фактическият материал – 78-80 единици – е ексцерпиран от т. I и II от събраните съчинения на поета и преди всичко от двете „трудно определими по жанр творби” (с. 85) „Любовни думи по име” и „Любовни напеви по име”. Освен традиционните за наименувателната ни практика домашни и заети в адаптиран облик имена, интересни за съвременния читател са както „галовно-преумалителните” – *Тодоричка, Теофаничка, Аничка*, така и словотворчеството на Славейков, непознато за народопесенната традиция: *Тотке ле, близнородке; Еленке, горозеленке* и др. (с. 92)

Хронологично се пренасяме в наше време, за да проследим дали наистина българската интелигенция изпълнява неотменната си задача – „съхраняване на българщината и българското” (с. 9). Добросъвестно ексцерпираният материал от сборника „Кой кой е в България” (1998 г.) наброява внушителната цифра 4141, разпределен в 837 имена. Радваща е констатацията, че в „основната си част това са имена, традиционни за българската личноименна система, или са семантично или словообразователно производни. Скалата престижност/непрестижност тук е доста условна, като се има предвид че сред истинската интелигенция отношението към т.нар. „простовати, селски” имена – *Неда, Йова, Женда, Петко, Кръстьо* не само не е негативно, а с подчертано уважение към традицията и с дълга към родителите. Разбира се, че и сред интелектуалците има случаи на принижаване на естетическите критерии при избор на името (посочени са единични случаи на „имена кич” – *Раслен, Златогор, Икар*), но при прецизната обработка на материала Радева набелязва няколко актуални за динамиката в личноименната система тенденции: 1. Родителско имеобразуване, което не се съобразява със словообразователните стандарти: *Ваня, Иво, Ивона, Ивайло, Йоан, Йоана* – имена на деца, чиито баби и дядовци по бащина или майчина линия носят името *Иван*; 2. Единични чужди и неадаптирани по форма имена – *Ермелина, Алфред, Алис, Никол*; 3. Ниска честотност на женските лични имена на -ка и мъжките с умалително-гальовни наставки; 4. Предпочитание към кратки форми – *Слав, Яна, Мила*, което е уравновесено от силната тенденция към двойните имена, „към които интелигенцията има траен афинитет” (с. 17) – *Никола-Кардам, Кина-Величка*; 5. Нарастване на броя на децата, наречени на родителите си, вкл. и когато имената са непрестижни: *Дечо, Хачо, Харалампи*.

Авторските наблюдения и изводи на Пенка Радева са намерили потвърждение и след коректния анализ на имената на родените през 2000–2003 година в гр. Попово. При съпоставка с проучванията на имеобразуването и „имепрепочитанието” в София чрез рангов списък тя констатира, че тенденциите се припокриват, т.е. направените по-горе изводи са общи за цялата ни езикова територия.

Сериозният етимологичен прочит на „красивото според критерииите на съвременника” (с. 108) собствено име *Билияна*, както и доказаното с богат илюстративен материал твърдение, че „в книжовно-разговорната реч звателната форма, като цяло, е жива категория” (с. 97) са щрихите, които допълват приносите на Пенка Радева в изследванията

по българска антропонимия. Като учен, който прави изводи след обработка на огромно количество източници, като човек, за когото традицията и уважението в наименоването са дълбоко осмислени, тя има право да призове и медиите, и църквата, и съответните институции към превантивна популяризаторска дейност в полза на българското звучене на българските лични имена.

Убедена съм, че всеки, който прочете увлекателната и достъпно написана книга **Личното име между традицията и съвременността**, ще се съгласи с авторката, че в глобалния свят най-важното е да се запази българският облик на имената на българите. В това отношение според Пенка Радева най-важна си остава разяснителната работа в различните образователни степени, за която трябва да се намери макар и ограничен брой часове в рамките на подходящ учебен предмет и подходяща форма на поднасяне.

Любка Стоичкова